

Prof. dr Slobodan Vukadinović*

ULOGA MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA I UDRUŽENJA U RAZVOJU STANDARDIZOVANIH MODELA UGOVORA S POSEBNIM OSVRTOM NA FIDIC-OVE UGOVORE

Apstrakt: U radu se najpre ukazuje na organizacionu različitost subjekata koji sastavljaju i pripremaju standardizovane modele ugovora i tipske ugovore, počev od privrednih društava, javnih preduzeća, udruženja, do učešća države, da bi fokus rada potom bio na međunarodnim organizacijama i međunarodnim udruženjima koji kreiraju navedene izvore. Međunarodne organizacije i strukovna udruženja značajno su doprineli razvoju i afirmisanju korišćenja standardizovanih i tipskih ugovora. U tom smislu, u radu je posebno razmatran rad Komisije UN za Evropu, koja je stvarala ženevske tipske ugovore i opšte uslove, kao i FIDIC-ovi ugovori koji aktuelno predstavljaju standard i uobičajeni, često korišćeni izvor regulisanja građevinskih poslova širom sveta. Istraživanje je usmereno ka utvrđivanju razloga rasprostranjenosti primene ženevskih tipskih ugovora i FIDIC-ovih ugovora na globalnom nivou. Utvrđuju se karakteristike FIDIC-ovih ugovora i određene razlike u odnosu na srpsko ugovorno pravo, odnosno u prvom redu razlike i ograničenja u odnosu na rešenja sadržana u našem Zakonu o obligacionim odnosima.

Ključne reči: međunarodne organizacije, udruženja, Ekonomska komisija UN za Evropu, FIDIC, FIDIC-ovi ugovori, ugovor o građenju, tipski ugovor, standardizovani ugovor, modeli ugovora.

1. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE, STRUKOVNA UDRUŽENJA I DRUGI SUBJEKTI KOJI STVARAJU STANDARDIZOVANE MODELE I USLOVE UGOVORA

Tipski ugovori i standardizovani modeli ugovora sve su češći izvor uređenja prava i obaveza ugovornih strana kako u nacionalnim okvirima, tako i u oblasti međunarodnog poslovanja.¹ Subjekte koji stvaraju, sastavljaju, pripremaju ili

---

* Vanredni profesor, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, i naučni saradnik (Institut za uporedno pravo, Beograd); ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4692-321X>; e-mail: slobodan.vukadinovic@pravnofakultet.rs

1 Smatra se da upotreba standardizovanih modela ugovora u međunarodnoj trgovini doprinosi uspostavljanju sigurnosti i predvidivosti. Vid. Heidemann, M., 2007, *Methodology of Uniform Contract Law*, Berlin, Heidelberg, Springer, p. 40.

kreiraju² tipske ugovore i opšte uslove ugovora mogli bismo nasloviti različitim terminima: sastavljači, stvaraoci, tvorci, priređivači, donosioci, primenjivači i sl. Uprkos konkurenciji navedenih, čini se da je naziv kreatori najprimereniji i adekvatan. Razlog ovakvog opredeljenja leži u činjenici da subjekti koji pripremaju tipske ugovore i opšte uslove suštinski opredeljuju njihovu sadržinu, čime kreiraju balans (ili disbalans) međusobnih prava i obaveza budućih ugovarača. Nekada isti subjekti kreiraju i način poslovanja i poslovnu politiku privrednog subjekta koji koristi ove izvore u svom poslovanju. Taj naziv deluje kao opravdan spram činjenice da subjekt koji stvara tipski ugovor, odnosno opšte uslove njima kreira pravnu poziciju obe ugovorne strane, pa se čini da je suštinski primereno reći upravo da je on kreator.

Kada je reč o opštim uslovima, uobičajeno se ističe da oni nastaju tako što ih formuliše neko preduzeće samo, ili ih formuliše asocijacija privrednika, ili potiču od nekog trećeg koji je izvan zainteresovanih krugova.³ Tipske ugovore i opšte uslove pripremaju međunarodne organizacije, udruženja privrednika, a postoje i (klasični) opšti uslovi (poslovanja) pojedinih, po pravilu, velikih privrednih subjekata. Kako postoje različite kategorije kreatora tipskih ugovora i opštih uslova, tako postoji prostor za istraživanje o eventualnim razlikama između ovih izvora kada ih pripremaju međunarodne organizacije i udruženja, za koje se može pretpostaviti da vode računa o tome da odnosi ugovornih strana budu izbalansirani, i opštih uslova (poslovanja) ili adhezionih ugovora koje donose pojedinačni privredni subjekti, za koje se može očekivati da njima štite sopstvene interese u pravnim poslovima koje zaključuju. Razumno je i pretpostaviti da kada tipske ugovore ili opšte uslove kreira pojedinačno privredno društvo (kompanija) kako bi ih koristilo u sopstvenom poslovanju, ono nastoji da kreira sebi povoljniju pravnu poziciju.⁴ Navedeno se realizuje tako što umesto dispozitivnih zakonskih izbalansiranih normi privredno društvo formuliše pravila koja mu pogoduju i pravnu situaciju, po različitim pitanjima koja se mogu otvoriti tokom faze (ne)izvršenja ugovora, menja u svoju korist.⁵

2 Osnov za takvo takozvano privatno stvaranje normi za ugovorni odnos nalazi se u načelu autonomije volje. O savremenim aspektima autonomije volje kao osnovu za stvaranje i izbor normi, uključujući perspektivu međunarodnog privatnog prava, vid. Grundmann, S., Grochowski, M. (eds.), 2021, *European Contract Law and the Creation of Norms*, Cambridge, Intersentia, pp. 109–254.

3 Goldštajn, A., 1970, *Opći uvjeti poslovanja*, materijal za poslediplomski studij iz privrednog prava, Zagreb, Pravni fakultet u Zagrebu, str. 12.

4 Zbog načina sastavljanja adhezionih ugovora postoji rizik da je strana koja ga je sastavljala nastojala da svuda obezbedi sopstvene interese. Vid. Vukadinović, S., 2020, *Adhezioni ugovori u francuskom pravu, Strani pravni život*, 1, str. 6.

5 Izvori prava na nacionalnom nivou, naročito građanski i trgovački zakoni i zakonici, po pravilu, sadrže posebna pravila o tumačenju ugovora koje unapred sastavlja jedna strana u ugovornom odnosu. To se redovno odnosi na srodne izvore koji se sreću pod različitim nazivima: opšti uslovi, formularni, tipski ugovori, standardni ugovori, adhezioni ugovori. Može se uočiti da je uobičajeno da se podrazumeva da opšte uslove treba tumačiti korišćenjem pravila koje je osmišljeno za ugovore koje unapred samostalno sastavlja jedna ugovorna strana, nevezano za to da li je zakonodavac posebno pomenuo opšte uslove prilikom pojmovnog ili terminološkog opredeljenja. U tim pravilima sadržana je ista logika: nejasne odredbe ugovora

Takva tendencija vodi ka neravnoteži ugovornih strana, koja nekada dovodi i do efekta prevaljivanja različitih rizika, pa time i odgovornosti, na drugu ugovornu stranu.

U praksi se sreću i opšti uslovi javnih preduzeća, naročito onih koja obavljaju delatnosti od šireg društvenog značaja, i na njihove opšte uslove saglasnost neretko daje država.⁶

Tipske ugovore i opšte uslove nekada donose i profesionalna udruženja⁷ i privredne, odnosno trgovinske komore.⁸ Tako, na primer, opšte uslove u špediciji (otpremanju) širom sveta u većini država donela su nacionalna profesionalna udruženja špeditera ili trgovinske komore, a u našoj državi donela ih je Privredna komora.

Međunarodne organizacije su kreirale značajan broj tipskih ugovora i opštih uslova koji se često koriste u međunarodnoj trgovini.⁹ U literaturi se kao karakteristika pravila koja kreiraju međunarodne organizacije uobičajeno ističe to da one u izradu pravila uključuju veliki broj država kako bi se obezbedila zaštita interesa svih država sveta, te da se na taj način obezbeđuje objektivnost i nepristrasnost.¹⁰ U ovim aktivnostima posebno je značajan doprinos sledećih međunarodnih organizacija i udruženja: Ekonomske komisije Ujedinjenih

---

koje je pripremila ili predložila jedna strana tumače se u korist druge strane, a na štetu, odnosno teret strane koja ih je predložila ili sastavila – *in dubio contra proferentem*. Vid. Vukadinović, S., 2020, Domašaj pravila *contra proferentem* u tumačenju opštih uslova ugovora, *Pravni zapisi*, 1, str. 145–146.

- 6 Tako je, na primer, Odluku o opštim uslovima za isporuku električne energije (*Sl. glasnik RS*, br. 39/01 – prečišćen tekst, 130/03 i 73/04) utvrdio Upravni odbor Javnog preduzeća „Elektroprivreda Srbije“ (na sednici od 3. maja 2001. godine), a ova odluka je stupila na snagu po dobijanju saglasnosti Vlade Republike Srbije (i onda osmog dana od dana objavljivanja u republičkom službenom glasilu) i bila je na snazi do 1. januara 2006. godine kada je derogirana Uredbom o uslovima isporuke električne energije (*Sl. glasnik RS*, br. 107/05). Tako je ovom uredbom, saglasno članu 1, Vlada propisala bliže uslove isporuke električne energije, kao i mere koje se preduzimaju u slučaju da je ugrožena sigurnost isporuke električne energije kupcima usled poremećaja u funkcionisanju elektroenergetskog sistema ili poremećaja na tržištu električne energije na teritoriji Republike Srbije. Ova uredba je prestala da važi danom stupanja na snagu Uredbe o uslovima isporuke i snabdevanja električnom energijom (*Sl. glasnik RS*, br. 63/13 i 91/18).
- 7 U literaturi se navodi da je još 1847. godine udruženje nemačkih železničkih uprava objavilo opšte uslove za ugovore o prevozu. Vid. Vukadinović, S., 2021, Pravnoteorijske karakteristike i pravnodogmatski razvoj nemačkog prava opštih uslova poslovanja, *Strani pravni život*, 3, str. 344.
- 8 Basedow, J., 2021, *EU Private Law: Anatomy of a Growing Legal Order*, Cambridge, Intersentia, p. 100.
- 9 Ovakvo stanje ne iznenađuje ako se uzme u obzir činjenica da su i međunarodne organizacije subjekti međunarodnog privrednog (poslovnog) prava, od kojih su određene od značaja za pravno regulisanje međunarodne trgovine. O tome detaljno: Vukadinović, R., 2005, *Međunarodno poslovno pravo: opšti deo*, Kragujevac, Centar za pravo Evropske unije Pravnog fakulteta u Kragujevcu, str. 111–216.
- 10 Popov, D., Doprinos prof. dr Borislava Blagojevića afirmaciji međunarodnog privrednog prava, u: Kovačević Kuštrimović, R., 1997, *Borislav T. Blagojević*, Niš, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu – Institut za pravna i društvena istraživanja, str. 137.

nacija za Evropu¹¹; Međunarodne trgovinske (privredne) komore u Parizu¹²; Komisije Ujedinjenih nacija za međunarodno trgovinsko pravo¹³; Međunarodnog instituta za unifikaciju međunarodnog privatnog prava¹⁴. Značajan doprinos, sa današnjeg aspekta već pravnoistorijski, dao je i Savet za uzajamnu ekonomsku pomoć¹⁵, koji je 1958. godine usvojio međunarodni sporazum o Opštim uslovima za isporuku robe između zemalja članica SEV-a. Ovaj sporazum, iako ga je donela organizacija koja je prestala da postoji još 1992. godine, zavređuje pažnju zbog toga što predstavlja prvi međunarodni multilateralni sporazum kojim je izvršena unifikacija materijalnih pravila o kupoprodaji¹⁶. Kada govorimo o opštim uslovima i tipskim ugovorima u smislu kodifikovanih pravila međunarodnih organizacija, tada se ograničavamo samo na akte koje donose te organizacije. Ugovaranjem takvih pravila mogu se postići višestruke koristi, a to su: skraćenje perioda pregovaranja, ugovara se primena pravila koja su opštepoznata i prihvaćena u poslovnom svetu, zbog čije se česte primene očekuje manje problema u pogledu njihovog tumačenja i primene, odnosno činjenica da su ona već potvrđena u praksi jer se primenjuju duže vremena upućuje na zaključak da su adekvatno i potpuno uredila pitanja koja regulišu (da ne ostavljaju nedoumice). Uz to, činjenica da je reč o pravilima koja je oblikovala i iza kojih stoji ugledna me-

- 11 United Nations Economic Commission for Europe (ECE) osnovana je od strane ECOSOC-a – Ekonomskog i socijalnog saveta UN 28. marta 1947. godine kao jedna od pet regionalnih komisija UN, u cilju podsticanja ekonomske saradnje među evropskim državama. Sedište ECE je u Ženevi. Detaljnije vid. www.unece.org.
- 12 International Chamber of Commerce (ICC) / Chambre de commerce internationale (CCI) je međunarodno, nevladino udruženje privrednika i privrednih komora različitih država udruženih u nacionalne savete. Komora je osnovana neposredno po okončanju Prvog svetskog rata, 1919. godine, na inicijativu privrednika SAD, Velike Britanije, Belgije, Francuske i Italije, sa ciljem da pruža usluge u međunarodnom poslovanju unapređivanjem trgovine i investicija, otvaranjem tržišta roba i usluga i podsticanjem slobodnog kretanja kapitala. Sedište Međunarodne trgovinske komore je u Parizu, a ICC ima i najpoznatiju arbitražnu instituciju na svetu. Vid. detaljnije www.iccwbo.org.
- 13 United Nations Commission for International Trade Law (UNCITRAL) osnovana je 1966. godine od strane Generalne skupštine UN čiji je zadatak da pomogne harmonizaciju i unifikaciju nacionalnih prava koja se odnose na međunarodnu trgovinu. Sedište UNCITRAL-a je u Beču. Vid. www.uncitral.org.
- 14 International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT) osnovan je 1926. godine od strane Lige naroda, a reorganizovan 1940. godine sa osnovnim zadatkom da proučava postojanje potreba i načina za modernizaciju, harmonizaciju i međusobno usklađivanje privatnog prava, posebno u oblasti trgovine. Sedište UNIDROIT-a je u Rimu. Detaljnije vid. www.unidroit.org. O međunarodnim organizacijama koje su najaktivnije na poslu izrade uniformnog međunarodnog građanskog i trgovinskog prava, kao i o unifikaciji i harmonizaciji pojedinih segmenata građanskog i trgovinskog prava, vid. Stanivuković, M., Živković, M., 2010, *Međunarodno privatno pravo: opšti deo*, Beograd, Službeni glasnik, str. 396–406.
- 15 Savet za uzajamnu ekonomsku pomoć (SEV) obrazovan je 25. januara 1949. godine u Moskvi sa ciljem da razvija privrednu saradnju između socijalističkih zemalja i ostvari prelazak sa bilateralne na multilateralnu saradnju. Godine 1992. SEV je prestao da postoji. O organima i delatnosti SEV-a vid. detaljnije: Đurović, R., 2004, *Međunarodno privredno pravo*, Beograd, Savremena administracija, str. 136–139.
- 16 Mitrović, D., Izvori prava i pravila koji regulišu međunarodnu trgovačku kupoprodaju, u: Mitrović, D., 2007, *Pravni opus, izbor iz radova 1957–2007*, Beograd, Službeni glasnik, str. 98.

đunarodna organizacija (odnosno udruženje) po pravilu uliva poverenje i upućuje da je odnos ugovornih strana adekvatno izbalansiran.¹⁷ Međutim, potrebno je adekvatno znanje o načinu nastanka takvih pravila, osnovi koja je korišćena u njihovom stvaranju, a naročito poznavanje razlika u odnosu na domaće zakonodavstvo, kako bi u konkretnoj situaciji mogla biti doneta adekvatna odluka o odabiru izvora pravila za uređenje ugovornog odnosa.

2. EKONOMSKA KOMISIJA UJEDINJENIH NACIJA ZA EVROPU I ŽENEVSKI TIPSKI UGOVORI

Pod terminom ženevski tipski ugovori i opšti uslovi¹⁸ podrazumeva se skup modela tipskih ugovora i opštih uslova koji je u teoriji i praksi dobio naziv *ženevski*¹⁹ zbog činjenice da je sedište Ekonomske komisije OUN za Evropu, kao organizacije koja ih je izradila, u Ženevi. Ovi tipski ugovori i opšti uslovi su donošeni tokom pedesetih i šezdesetih godina prošlog veka sa ciljem da se putem uniformnih (jednoobraznih) modela ugovora izbegne ili smanji pravna nesigurnost koja vlada u oblasti međunarodne trgovine, a zainteresovanima omogućiti sklapanje ugovora koji ne bi sadržali potpuno jednostrane odredbe. Ovi modeli ugovora sastavljeni su na osnovu komparativne analize tada postojećih formularnih i tipskih ugovora i na osnovu sugestija zemalja članica Ekonomske komisije UN za Evropu. Činjenica da su izrađeni u saradnji zemalja Zapada i Istoka doprinela je njihovom masovnom prihvatanju i primeni u praksi kako u zemljama sa tržišnom, tako i u zemljama sa planskom privredom, to jest i u razvijenim i u zemljama u razvoju. Pored toga, u radnim grupama koje su pripremale tekst formulara bili su zastupljeni kako predstavnici zemalja izvoznika, tako i uvoznika, te se veoma vodilo računa o interesima i prodavaca i kupaca prilikom njihove izrade. Takva uključenost svih zainteresovanih rezultirala je visokim kvalitetom pravne tehnike, odmerenošću i balansom pravnog položaja i ravnotežom

17 Jovičić, K., Vukadinović, S., 2010, Pravila za regulisanje međunarodne poslovne operacije, *Pravni život*, 11, tom III, str. 452–453, koji u nastavku ukazuju da kodifikovana pravila međunarodnih organizacija, nastala pre svega kao odgovor na potrebu regulisanja međunarodnog poslovnog prometa, ne uslovljavaju svoju primenu samo na odnose sa elementom inostranosti već da se pravila sadržana u njima nesmetano primenjuju i u unutrašnjim poslovima i s vremenom utiču na formiranje prakse u okviru nacionalnih granica. To posredno, na duži rok, može uticati i na korigovanje nacionalnih propisa u pravcu u kome se ta praksa odvija, što sve doprinosi približavanju i unifikaciji nacionalnih propisa u oblastima uređenim međunarodnim kodifikovanim pravilima.

18 Poglavlja o ženevskim tipskim ugovorima i FIDIC-ovim ugovorima delimično se baziraju na delu teksta doktorske disertacije: Vukadinović, S., 2019, *Opšti uslovi poslovanja u obligacionom i međunarodnom trgovinskom pravu: pojam, zaključenje, tipične klauzule i kontrola*, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, str. 71–87, koji je potom u ovom radu izmenjen, dopunjen i razrađen.

19 U uporednom pravu: *Geneva standard contracts and general conditions of sale* (engleski), *Contrat-types et conditions générales de vente de Genève* (francuski), *Женеvские типовые контракты и общие условия продажи* (ruski), *Genfer Musterverträge und allgemeine Verkaufsbedingungen* (nemački).

privrednih interesa obeju ugovornih strana²⁰ kojima se nude ženevski tipski ugovori i opšti uslovi. Originalne tekstove i prevod ovih opštih uslova, komentara i dodatnih odredaba objavio je profesor Goldštajn²¹ 1970. godine.

U međunarodnim razmerama, najpoznatiji i najviše korišćeni opšti uslovi Ekonomske komisije UN za Evropu²², to jest ženevski opšti uslovi su: Opšti uslovi za nabavku investicione opreme za izvoz, Opšti uslovi za nabavku i montažu investicione opreme za izvoz, Opšti uslovi za izvoz i uvoz meke rezane građe, Opšti uslovi za izvoz i uvoz trupaca tvrdog drveta i tvrde rezane građe iz umerenog pojasa, Opšti uslovi za prodaju u uvozu i izvozu trajnih potrošnih dobara industrijske robe serijske proizvodnje, Opšti uslovi za međunarodnu prodaju južnog voća, Opšti uslovi za prodaju svežeg voća i povrća uključujući i južno voće, Opšti uslovi za prodaju suvog (oljuštenog i neoljuštenog) i sušenog voća, Opšti uslovi za prodaju krompira, Opšti uslovi za uvoz i izvoz čvrstih goriva, Opšti uslovi za međunarodni prevoz nameštaja itd.

Kao i drugi izvori autonomnog prava međunarodne trgovine²³, primena ovih akata je dobrovoljna, to jest oni se primenjuju samo u slučaju kada se strane na njih pozovu (nemaju obavezujuću pravnu snagu). Takav karakter ženevskih opštih uslova podrazumeva da ih ugovorne strane mogu prihvatiti i u celini i delimično, a mogu ih koristiti i kao model za sopstveni individualni ugovor, unoseći odgovarajuće izmene i dopune u skladu sa svojim poslovnim interesima. Oni predstavljaju prave kodifikacije s obzirom na to da se zasnivaju na postojećim trgovačkim običajima i vode računa o postojećoj trgovačkoj praksi.²⁴ Karakteristika ženevskih tipskih ugovora je njihova sveobuhvatnost, pa se pozivanjem na njih smanjuje potreba za primenom nacionalnih prava na konkretan ugovorni odnos.

3. FIDIC-OVI USLOVI UGOVORA

Kada se govori o ugovorima o građenju u međunarodnom prometu²⁵, uključujući i ugovor o inženjeringu, treba reći da su danas najpoznatiji i najčešće

20 Prilikom analize pojedinih opštih uslova poslovanja, može se primetiti bolji pravni položaj one strane koja pripada ekonomski snažnijoj državi.

21 Vid. Goldštajn, A., 1970, *Međunarodno trgovačko pravo*, Zagreb, Informator, str. 173–445.

22 Tekstovi opštih uslova (i tipskih ugovora) mogu se naručiti od United Nations Distribution and Sales Section, Palais des Nations, CH-1211 Geneva. Detaljnije vid. Draškić, M., Stanivuković, M., 2005, *Ugovorno pravo međunarodne trgovine*, Beograd, Službeni list SCG, str. 30.

23 Iako se govori o transnacionalnom ugovornom pravu kao posledici ekonomske globalizacije i evolucije poslovnog prava, u okviru teorijskog razmatranja transnacionalnog privatnog prava postavljeno je i pitanje da li se savremeni privatni režimi zaista mogu kvalifikovati kao pravo. O tome: Callies, G-P., *Transnational Civil Regimes: Economic Globalisation and the Evolution of Commercial Law*, in: Gessner, V. (ed.), 2009, *Contractual Certainty in International Trade: Empirical Studies and Theoretical Debates on Institutional Support for Global Economic Exchanges*, Oxford and Portland, Hart Publishing, pp. 215–238.

24 U tom smislu opšti uslovi poslovanja predstavljaju jedan od instrumenata (sredstava) unifikacije ugovornog prava. O unifikaciji ugovornog prava i kolizionog prava za ugovorne odnose vid. Draškić, M., Stanivuković, M., 2005, str. 17–50.

25 O ugovoru o građenju u međunarodnom prometu i ugovoru o inženjeringu vid. Đurović, R., 2004, *Međunarodno privredno pravo*, Beograd, Savremena administracija, str. 467–482; Stojiljković, V., 2003, *Međunarodno privredno pravo*, Beograd, IP Justinijan, str. 246–253.

korišćeni u međunarodnoj praksi FIDIC-ovi ugovori, odnosno FIDIC-ovi uslovi ugovora, kako se drugačije nazivaju. Reč je o međunarodnim standardima – tipskim ugovorima koje je izradio Međunarodni savez inženjera konsultanata (International Federation of Consulting Engineers – skraćeno: FIDIC²⁶), koji ima sedište u Ženevi. FIDIC je osnovan 1913. godine i okuplja nacionalna udruženja inženjera konsultanata koja danas ukupno predstavljaju milion stručnjaka iz oblasti građevinarstva.²⁷ Tri glavne vrednosti kojima FIDIC teži jesu: kvalitet, integritet i održivost u infrastrukturnoj industriji.

Za međunarodni posao građenja ne postoji međunarodna konvencija, kao što je slučaj kod međunarodne prodaje robe, već su svojevrсно autonomno pravo za međunarodne građevinske poslove formirala međunarodna strukovna udruženja i međunarodne organizacije. Osim FIDIC-ovih ugovora, za ovaj posao postoje na međunarodnom planu i drugi autonomni izvori, kao što su različiti tipski ugovori i opšti uslovi Ekonomske komisije UN za Evropu (tzv. ženevski), UNIDO²⁸ model ugovora „ključ u ruke“²⁹, UNCITRAL-ov Pravni vodič iz 1987. godine³⁰ koji se pokazao veoma korisnim u praksi, EIC³¹-ov tipski ugovor „ključ u ruke“ iz 1994. godine sa Uslovima ugovora o projektovanju i izgradnji³². Značajan broj različitih opštih uslova pripremili su Američki institut arhitekata³³ i Institut građevinskih inženjera³⁴, a postoji i veliki broj drugih opštih uslova za ugovor o građenju, koje su pripremila različita strukovna udruženja kao što su: Savez međunarodnih udruženja izvođača radova³⁵, Evropski savez građevinske

---

O ugovoru o građenju u domaćem trgovinskom pravu vid. Stefanović, Z., 2007, *Privredno ugovorno pravo*, Beograd, Službeni glasnik, str. 206–225; Vasiljević, M., 2004, *Poslovno pravo*, Beograd, Udruženje pravnika u privredi Srbije i Crne Gore, str. 606–624, Jankovec, I., 1999, *Privredno pravo*, Beograd, Službeni list SRJ, str. 403–432. Ugovor o građenju je u savremenom međunarodnom i domaćem trgovinskom pravu posebno zanimljiv jer predstavlja i instrument privatno-javnog partnerstva.

- 26 Ovde treba uočiti da skraćenica FIDIC ne potiče od engleskog, već od francuskog naziva ovog udruženja: Fédération internationale des ingénieurs conseils.
- 27 Vid. www.fidic.org. Vid. i Knutson, R., Abraham, W., 2005, *FIDIC: An Analysis of International Construction Contracts*, The Hague, Kluwer Law International.
- 28 UNIDO – United Nations Industrial Development Organization (Organizacija UN za industrijski razvoj). Vid. www.unido.org; Dašić, D., 2007, *Principi internacionalne ekonomije*, Beograd, Fakultet za trgovinu i bankarstvo, str. 317–318; Dašić, D., 2003, *Diplomatija – Ekonomska multilateralna i bilateralna*, Beograd, Multidisciplinarni centar za podsticanje integracionih procesa i harmonizaciju prava, str. 76–77; Mitrović, D. (gl. red.), 1982, *Leksikon prava međunarodnih privrednih odnosa*, Beograd, Savremena administracija, str. 316. Srbija je članica ove organizacije od 6. decembra 2000. godine. Vid. <http://www.unido.org/index.php?id=o3359>.
- 29 Model turn-key/semi turn key dostupan je na: http://www.unido.org/fileadmin/user_media/Procurement/ZPinjo/16001662/16001662ZPaa_ModelContract_Annexes.pdf.
- 30 UNCITRAL Legal Guide on Drawing Up International Contracts for the Construction of Industrial Works (http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/procurem/construction/Legal_Guide_e.pdf).
- 31 EIC – European International Contractors, (www.eicontractors.de).
- 32 Ovaj tipski ugovor i pomenuti uslovi ugovora mogu se naručiti od EIC-a.
- 33 American Institute of Architects (skraćeno: AIA), (<http://www.aia.org>).
- 34 Institution of Civil Engineers (skraćeno: ICE), (<http://www.ice.org.uk>).
- 35 Confederation of International Contractors' Associations (skraćeno: CICA), (<http://www.cicanet.com>).

industrije³⁶, Interamerički savez građevinske industrije³⁷, Savez arapskih izvođača³⁸, Japansko udruženje za unapređenje inženjeringa³⁹, koje je više pažnje usmerilo ka izradi tipskih ugovora, od kojih su dva najpoznatija: ENAA-model međunarodnog ugovora za izgradnju postrojenja, čije je treće izdanje objavljeno marta 2010. godine, i ENAA-model međunarodnog ugovora za izgradnju elektrane iz 1996. godine⁴⁰.

U okviru prethodno navedenih autonomnih izvora, u savremenom poslovanju posebno značajno mesto zauzimaju FIDIC-ovi ugovori. To je odraz okolnosti da međunarodne banke, multilateralne finansijske i razvojne banke, kao i vodeće komercijalne banke i investicioni fondovi (npr. Svetska banka, EBRD, EIB, KfW, ADB itd.) neretko insistiraju⁴¹ na primeni ovih uslova na ugovorne odnose kojima se uređuje izvođenje radova koje one finansiraju i kreditiraju, u okviru finansijskog aranžmana preporučuju njihovu primenu, a postoji i tendencija potpisivanja sporazuma između FIDIC-a i određenih međunarodnih finansijskih institucija. Sve češće se primenjuju i u projektima koji su sufinansirani iz fondova Evropske unije.⁴² Kao razlog se ističe da njihova primena doprinosi transparentnosti procesa i smanjenju mogućnosti korupcije,⁴³ pa se danas kao nesporno uobičajeno ukazuje da upotreba FIDIC modela ugovora afirmiše najviše etičke standarde, delotvorno učestvuje u borbi protiv korupcije u građevinskoj industriji i doprinosi promociji procedura koje obezbeđuju transparentnost. U tom kontekstu treba reći i da članovi FIDIC-a prihvataju Etički kodeks⁴⁴, koji zahteva: odgovornost, kompetentnost, integritet, nepristrasnost, fer ponašanje prema drugima i borbu protiv korupcije. Zbog zahteva za poštovanjem etičkih principa i transparentnosti, primena FIDIC-ovih uslova doprinosi kredibilitetu izvođača u savremenom poslovnom okruženju i omogućava da uspešnije učestvuje na međunarodnim licitacijama⁴⁵ i velikim projektima.

36 European Construction Industry Federation (skraćeno: FIEC) (<http://www.fiec.org>).

37 Inter-American Federation of the Construction Industry (skraćeno: FIIC), (<http://www.fiic.la>).

38 Federation of Arab Contractors (skraćeno: FAC), (<http://www.arabcont.com>).

39 Engineering Advancement Association of Japan (skraćeno: ENAA), (<http://www.ena.or.jp/EN/index.html>).

40 Sadržaj (naslovi delova) oba navedena ENAA-model ugovora dostupan je na veb adresi: <http://www.ena.or.jp/EN/activities/model.html>, a mogu se naručiti putem interneta: <http://www.ena.or.jp/EN/activities/oderform.html>.

41 Čak i više od toga, profesorka Maja Stanivuković ukazuje da ih uključuju i u svoje Standard Bidding Documents (SDBs). Vid. Stanivuković, M., Adjudication as a preliminary step to arbitration: a case of first impression in Serbia, u: Ristivojević, B. (ur.), 2018, *Harmonizacija srpskog i mađarskog prava sa pravom Evropske unije*, Novi Sad, Pravni fakultet u Novom Sadu, str. 140.

42 Za EU projekte od značaja su i PRAG pravila kojima se uređuju tenderske procedure i javne nabavke.

43 O korupciji u međunarodnim poslovnim transakcijama, vid. Rose-Ackerman, S. (ur.), 2008, *Ekonomija korupcije – Međunarodni zbornik*, Beograd, Službeni glasnik, str. 409–444. O ograničavanju korupcije u međunarodnom poslovanju, vid. Rose-Ackerman, S., 2007, *Korupcija i vlast: uzroci, posledice i reforma*, Beograd, Službeni glasnik, str. 187–207.

44 FIDIC-ov Etički kodeks dostupan je na: <https://www.fidic.org/fidic-code-ethics>.

45 O međunarodnoj licitaciji, vid. Đurović, R., 2004, *Međunarodno privredno pravo*, Beograd, Savremena administracija, str. 468–472; Mitrović, D. (gl. red.), 1982, str. 241–242.

Osim navedenog, kao prednost primene FIDIC-ovih uslova izdvaja se i proveren mehanizam pravne zaštite i poverenje investitora u njihovu primenu, s obzirom na specifični mehanizam rešavanja eventualnih sporova (tzv. odbori za sporove), zahvaljujući kome se rizici i potencijalni problemi otkrivaju u ranim fazama i lakše prevazilaze tokom realizacije projekta. Kao i za ženevske tipske ugovore i opšte uslove, tako se i za FIDIC-ove ugovore može reći da su adekvatno izbalansirani, odnosno da je uravnotežen položaj ugovornih strana. Polazeći od činjenice da ih je formulisala struka, to jest strukovno međunarodno udruženje inženjera, za FIDIC-ove ugovore se čak može reći i da im je primarni cilj zaštita projekta, a ne (samo) interesa ugovornih strana. To znači da se FIDIC-ovim modelima ugovora postiže dvostruki cilj. Prvi je onaj koji je svojstven svakom ugovoru, a ogleda se u preciznom uređenju međusobnih prava i obaveza. Drugi cilj, kada se imaju u vidu veličina i značaj građevinskih radova i projekata čijem uređenju ugovor služi, jeste da predstavlja i svojevrsan standard i instrument za upravljanje projektom, i to tako što se njime procedure uređuju imajući u vidu cilj i svrhu, a to je da se projekat okonča (izgradnja završi), i to uz poštovanje sva tri unapred zadata nivoa: predviđeno vreme, predviđena sredstva i planirani kvalitet.

Takođe, u FIDIC-ovim ugovorima je posebna pažnja posvećena raspodeli rizika, i to na način da se on identifikuje na onoj strani koja ga može efikasnije i uspešnije predvideti i kontrolisati, čime se značajno doprinosi efikasnom prevazilaženju eventualnih problema u izvršenju ugovora. Adekvatna raspodela rizika je naročito važna u građevinskoj industriji, jer je opštepoznato da građevinarstvo kao grana obiluje raznim rizicima, zbog kompleksnosti građevinskih poslova i uključenosti raznih činilaca i faktora.

Danas je primena FIDIC-ovih ugovora veoma rasprostranjena na međunarodnoj sceni i pretenduje da postane univerzalna,⁴⁶ s obzirom na to da u poslovima građenja predstavljaju standard ugovaranja za građevinske i inženjerske radove, kao i da su ne samo sastavni već i neizostavni deo stručnog znanja neophodnog u oblasti upravljanja projektima u građevinarstvu. U savremenom poslovanju se smatra da je poznavanje FIDIC-ovih modela ugovaranja od velike važnosti za uspešno sprovođenje projekata i blagovremeno sprečavanje problema na građevinskim projektima. Zato ne čudi činjenica da se i u našoj zemlji, kao i u mnogim stranim državama, čak i više puta godišnje organizuju obuke i seminari o ugovorima o građenju koji su zasnovani na FIDIC-ovim uslovima, namenjeni višem i srednjem menadžmentu građevinskih preduzeća (iz oblasti upravljanja investicijama, projektovanja i izvođenja), kao i stručnjacima različitog profila koji su angažovani u oblasti realizacije investicionih projekata u građevinarstvu.

U formulisanju FIDIC-ovih uslova ugovora značajan, čak i preovlađujući doprinos dala su pravila građevinske struke, to jest inženjeri. Na taj način nastali i pravno uobličeni, FIDIC-ovi modeli ugovora predstavljaju osmišljen i specifičan ugovorni koncept koji ima višedecenijsku uspešnu primenu u praksi, a permanentno se radi i na njihovom usavršavanju. FIDIC-ovi uslovi u svojoj osnovi

46 U tom smislu se za FIDIC-ove ugovore ponekad ističe da postaju svetski ugovorni jezik XXI veka na razvojnim projektima.

imaju rešenja anglosaksonskog prava⁴⁷, to jest bazirani su na anglosaksonskom pravu, što je odraz činjenice da su u vremenu kada su nastajali sastavljeni prevažno na osnovu opštih uslova britanskog Instituta građevinskih inženjera⁴⁸.

FIDIC-ovi opšti uslovi, kao i drugi opšti uslovi, primenjuju se na ugovorni odnos samo onda kada se strane ugovornice na njih pozovu, to jest izaberu jedan od različitih ponuđenih modela ugovora. S obzirom na to da knjige FIDIC-ovih uslova sadrže, po pravilu, pored opštih i posebne uslove, kao i forme ugovora, čini se da strane ugovornice FIDIC-ove uslove biraju nalik tipskim ugovorima – mogu ih svojom voljom dopunjavati, odnosno menjati pojedine odredbe.

S obzirom na način nastanka, osnov i domen primene, kao i rasprostranjenu primenu širom sveta, može se zaključiti da FIDIC-ovi ugovori danas predstavljaju jedan od najznačajnijih izvora autonomnog međunarodnog prava građenja, kao i da doprinose standardizaciji poslovanja. Iako FIDIC-ovi opšti uslovi, u obliku u kome trenutno postoje, nemaju direktnu primenu, treba reći da postoji tendencija da se u pojedinim državama (na primer u Iraku, Nigeriji i još nekim zemljama)⁴⁹ njihova rešenja preuzimaju u nacionalno zakonodavstvo. Čini se da sve češća primena FIDIC-ovih opštih uslova širom sveta i insistiranje multinacionalnih finansijskih institucija na njihovoj primeni postepeno dovodi do toga da rešenja koja oni sadrže predstavljaju međunarodni standard kada je u pitanju posao građenja, a posebno međunarodni posao građenja.

3.1. SPECIFIČNOSTI FIDIC-OVIH UGOVORA I ODREĐENE RAZLIKE U ODNOSU NA SRPSKO UGOVORNO PRAVO

Treba reći da postoje određene razlike u pravnim rešenjima između FIDIC-ovog sistema i srpskog prava. U Srbiji su sprovedeni i projekti⁵⁰ sa ciljem da se FIDIC-ovi uslovi promovišu i šire koriste u praksi. Takođe, u vezi sa ovom temom treba ukazati i na činjenicu da u našoj zemlji postoji Udruženje inženjera konsultanata Srbije (Association of Consulting Engineers of Serbia – skraćeno: ACES) koje je 16. septembra 2009. godine postalo punopravni član Međunarodnog saveza inženjera konsultanata. ACES promovise ulogu i značaj FIDIC-ovih standarda u Srbiji.⁵¹

Karakteristika FIDIC-ovih uslova je da je u njima razvijen poseban sistem ugovornih garancija, koji čine: 1) pojedinačne garancije (tj. garancije za pojedinačne obaveze izvođača) koje obuhvataju mehaničke garancije i tehničke garancije;

47 O pravnom konceptu *Common Law* sistema i uticaju njegovih rešenja na FIDIC-ove opšte uslove, vid. Bunni, N., 2005, *The FIDIC Forms of Contract*, third edition, Oxford, Blackwell Publishing, pp. 49–69.

48 Institution of Civil Engineers (skraćeno: ICE), Vid. <http://www.ice.org.uk>.

49 Podatak saopšten na Konferenciji *Ugovori o građenju u savremenoj međunarodnoj praksi*, održanoj 11. februara 2011. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

50 Ove projekte (u širem smislu: dostizanja međunarodnih standarda) u Srbiji je sprovodila Međunarodna finansijska korporacija (International Finance Corporation – skraćeno: IFC). Vid. detaljnije: www.ifc.org/ifcext/eca.nsf/Content/IFCinSerbia.

51 Vid. detaljnije: www.aces.rs.

2) generalne garancije izvođača, koje obuhvataju garancije za kompletnost, garancije za inženjering, garancije za učinke, garancije za funkcionisanje i garancije za podobnost. Garancije za učinke obuhvataju kaznene garancije (kojima se predviđa smanjenje cene ukoliko radovi nisu potpuno završeni, ali jesu iznad određenog procenta, npr. 95%) i apsolutne garancije (kojima se predviđa da se, ukoliko su radovi izvršeni manje od 90%, smatra da ugovorna obaveza nije izvršena).⁵²

Kada je reč o našem pravu, posao građenja je kao imenovani ugovor (o građenju) uređen čl. 630–647. Zakona o obligacionim odnosima⁵³, a postoje i Posebne uzanse o građenju⁵⁴. Od značaja su i Zakon o planiranju i izgradnji, Zakon o javnim nabavkama, a za obavljanje investicionih radova stranog lica u Republici Srbiji, odnosno domaćeg lica u drugoj državi ili carinskoj teritoriji, od značaja je i Zakon o spoljnotrgovinskom poslovanju.

Kada se porede FIDIC-ovi uslovi i naš ZOO, ukazuje se da razlike postoje po pitanjima: ugovorne kazne, ograničenja odgovornosti⁵⁵ za prouzrokovanu štetu, slučaja i više sile, kao i da jezik i struktura FIDIC-ovih uslova nisu uobičajeni za poslovnu praksu domaćeg sistema, zbog čega postoje rizici nerazumevanja pojedinih odredaba i instituta FIDIC-ovih uslova, njihove neprecizne (ili netačne) primene, kao i nepravilne primene domaćih obavezujućih⁵⁶ propisa, što može za posledicu imati ništavost pojedinih odredaba, odnosno dovesti do spora.⁵⁷

52 Paunović, M., 2011, Razvoj ugovorne prakse u poslovima izgradnje, referat izložen na Konferenciji *Ugovori o građenju u savremenoj međunarodnoj praksi*, održanoj 11. februara 2011. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

53 Ugovor o građenju ima svoju građanskopravnu osnovu u ugovoru o delu. Saglasno tome i član 630. stav 1. ZOO određuje: „ugovor o građenju je ugovor o delu...“, te kod pojedinih pitanja upućuje na shodnu primenu odgovarajuće odredbe ugovora o delu. Vid. član 641. ZOO.

54 *Sl. list SFRJ*, br. 18/77. Ove uzanse uređuju odnose između naručioca i izvođača radova (ugovarači) u poslovima izvođenja radova na građevinskim objektima, a njima je propisano da se primenjuju ako su ugovarači pristali na njihovu primenu, pri čemu se smatra da su ugovarači pristali na primenu uzansi ako primena uzansi nije ugovorom o izvođenju radova na građevinskim objektima isključena u celini ili delimično. Međutim, ovde treba imati u vidu prelazne i završne odredbe ZOO, kojima je propisano (između ostalog) da se odredba opštih ili posebnih uzansi kojom se utvrđuje pretpostavka da su ugovorne strane pristale na primenu uzansi, ukoliko ih nisu ugovorom isključile, neće primenjivati posle stupanja na snagu ZOO, kao i da će se u slučaju da su opšte ili posebne uzanse (ili drugi trgovinski poslovni običaji) suprotne dispozitivnim normama ZOO, primenjivati odredbe ZOO, osim ako su strane izričito ugovorile primenu uzansi, odnosno drugih trgovinskih poslovnih običaja. Vid. član 1107. ZOO.

55 O ograničenju odgovornosti vid. Vukadinović, S., Ugovorni i zakonski režim isključenja i ograničenja ugovorne odgovornosti, u: Petrović, Z., Čolović, V., Obradović, D. (ur.), 2022, *XXV Međunarodna naučna konferencija Prouzrokovanje štete, naknada štete i osiguranje*, Beograd, Institut za uporedno pravo, Udruženje za odštetno pravo, Pravosudna akademija, str. 95–108, a o ograničenju dužnikove odgovornosti za naknadu ugovorne štete, vid. Jovičić, K., Vukadinović, S., 2023, *Neizvršenje ugovora, odgovornost i naknada štete*, Beograd, Institut za uporedno pravo, str. 173–190, dostupno na: <https://iup.rs/books/neizvršenje-ugovora-odgovornost-i-naknada-stete/>.

56 U smislu da je potrebna pažljiva procena usklađenosti ugovornih rešenja sadržanih u FIDIC-ovim uslovima sa obavezujućim rešenjima domaćeg prava, odnosno potrebno je prilagođavanje imperativnim normama domaćeg prava.

57 Mujezinović, S., 2011, Upotreba opštih, odnosno posebnih uslova FIDIC ugovora u Srbiji – ograničenja, teškoće i opasnosti, referat izložen na Konferenciji *Ugovori o građenju u*

Tako, na primer, jedan od posebnih problema jeste nesklad između FIDIC-ovih uslova i našeg ZOO po pitanju fiksne cene radova, odnosno ugovaranja nepromenljivosti cene⁵⁸. FIDIC-ovi uslovi⁵⁹ dozvoljavaju ugovaračima da stipulišu fiksnu cenu radova, dok naš ZOO propisuje da ako je ugovoreno da se cena radova neće menjati, a u slučaju da se posle zaključenja ugovora povećaju cene elemenata na osnovu kojih je ona određena, izvođač može, i pored ovakve odredbe ugovora, zahtevati izmenu cene radova ako su se cene elemenata povećale u tolikoj meri da bi trebalo da cena radova bude veća za više od deset procenata – ali i u ovom slučaju izvođač može zahtevati samo razliku u ceni koja prelazi deset procenata, osim ako je do povećanja cene elemenata došlo posle njegovog dolaska u docnju.⁶⁰ Na ovaj način domašaj ugovorne odredbe FIDIC-ovih opštih uslova o fiksnoj ceni građevinskih radova, koja olakšava vrednovanje ponuda (što je u interesu investitora), omogućava fiksni budžet, što značajno pojednostavljuje finansiranje projekta i praktično prenosi rizik promena uslova na tržištu na izvođača radova, ograničen citiranom odredbom našeg ZOO, s obzirom na to da je, prema skoro opštem shvatanju naše teorije i sudske prakse, reč o imperativnoj pravnoj normi, koja s jedne strane predstavlja ograničenje slobode ugovaranja, a s druge od zakonodavca neposredno implementirano načelo ravnopravnosti strana⁶¹, savjesnosti i poštenja⁶² i jednake vrednosti uzajamnih davanja⁶³.⁶⁴ Komentatori ZOO takođe ističu da je ova odredba ZOO, koja ograničava važnost klauzule o nepromenljivosti cene, prinudno-pravne prirode i da se ugovorom njena primena ne može isključiti, jer ovaj član ograničava⁶⁵ slobodno uređivanje odnosa ugovornih strana u pogledu formiranja cene u javnom interesu.⁶⁶ Ova odredba se u izvesnom

---

savremenoj međunarodnoj praksi, održanoj 11. februara 2011. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

- 58 O različitim načinima plaćanja cene kod ugovora o građenju, vid. Stefanović, Z., 2007, *Pri vredno ugovorno pravo*, Beograd, Službeni glasnik, str. 212–214.
- 59 Posebno takozvana crvena, ružičasta i srebrna knjiga.
- 60 Vid. član 637. ZOO.
- 61 Vid. član 11. ZOO
- 62 Vid. član 12. ZOO.
- 63 Vid. član 15. ZOO.
- 64 Cibulić, D., 2011, Pravna priroda člana 637. ZOO (odredba o nepromenljivosti cena) i odnos sa standardnim FIDIC ugovorima, referat izložen na Konferenciji, *Ugovori o građenju u savremenoj međunarodnoj praksi*, održanoj 11. februara 2011. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu. O uticaju pomenutih načela na odredbe ovog člana ZOO u skladu sa sistemom revalorizacije cene u građevinarstvu, vid. Biro, Z., u: Blagojević, B., Krulj, V., (redakt.), 1983, *Komentar Zakona o obligacionim odnosima II*, Beograd, Savremena administracija, str. 1536–1537.
- 65 Ovde je reč o ograničenju autonomije volje u skladu sa članom 10. ZOO, po kome su strane u obligacionim odnosima slobodne, u granicama prinudnih propisa, javnog poretka i dobrih običaja, da svoje odnose urede po svojoj volji.
- 66 Komentatori ZOO dalje ukazuju da je cilj ovog propisa otklanjanje nesrazmere između vrednosti građevinskog objekta i nepromenljive cene do koje može doći u slučaju odricanja od prava na svako povećanje cene, i to radi pravičnosti i stabilnosti privrede. Izvođač koji je pristao na ovo odricanje čini to, po pravilu, zbog svog inferiornog privrednog položaja u odnosu na naručioca, te se on zaštićuje od prevelikih gubitaka koji bi mogli dovesti u pitanje i njegovo postojanje. Vid. Biro, Z., 1983, str. 1537.

smislu smatra kao *lex specialis* u odnosu na odredbe ZOO⁶⁷ koje regulišu pitanje raskida ili izmene ugovora zbog promenjenih okolnosti⁶⁸, pa bi se moglo posebno razmatrati da li je ovakvo rešenje opravdano, to jest posebno mesto i izdvajanje ugovora o građenju u odnosu na ostale imenovane ugovore na koje se primenjuju samo opšte odredbe o raskidu ili izmeni ugovora zbog promenjenih okolnosti⁶⁹.

Razlike između rešenja koja sadrže FIDIC-ovi ugovori i domaćeg prava nisu samo u domenu sadržine ugovora već se one odnose i na projektnu dokumentaciju, kao i na dinamiku radova, uključujući razlike u periodima i načinu računanja rokova (koliko iznose i od kada se rokovi računaju). Postoje i razlike u terminologiji koje su delimično posledica činjenice da nisu svi instituti našeg prava i FIDIC-ovih ugovora istovetni. Tako, na primer, u našem pravu je uobičajen takozvani tehnički prijem (tehnički pregled) koji pod tim nazivom ne postoji u FIDIC-ovim standardizovanim modelima ugovora, već oni govore o ispitivanju na završetku. Razlike postoje i u ulozi inženjera i nadzornog organa, što je drugačije od uloge koja se određuje domaćim zakonom kojim je uređeno planiranje i izgradnja, a po ovom pitanju, kao i po pitanju uloge inženjera u prethodnoj fazi rešavanja spora, konceptijske razlike postoje i između takozvanih starih i novih FIDIC-ovih knjiga. S druge strane, pojedini instituti su funkcionalno podudarni iako imaju različitu terminologiju.⁷⁰ Pitanje terminologije nije zanemarljivo, jer ono može otvoriti pitanje tumačenja, naročito u situaciji ako je merodavno pravo Republike Srbije i spor rešava arbitražni sud sa sedištem u Republici Srbiji. Dodatno, značaj rešenja domaćeg prava može biti i u primeni rešenja koja nisu predviđena FIDIC-ovim pravilima kao i za pitanje posledica propuštanja rokova u onim situacijama u kojima je pojedinim FIDIC-ovim opštim uslovima opredeljen rok, ali nije uređeno pitanje pravnih posledica propuštanja roka, to jest nepreduzimanja radnje u roku ili preduzimanja radnje nakon roka (u smislu da li dovodi do eventualnog gubitka prava), što bi moglo biti predmet ocene i arbitražnog suda ukoliko dođe do spora. Postoje i mnoge druge razlike koje bi zahtevale posebnu obradu koja prevazilazi okvire jednog rada, a odnose se na pojam više sile, štetu i ugovornu kaznu itd.

S obzirom na to da FIDIC-ovi uslovi ugovora predstavljaju jedan od najvažnijih autonomnih izvora međunarodnog prava građenja, iz ugla unifikacije prava prethodno iznetom treba dodati i (stalan) rizik koji postoji i kod drugih

67 Reč je o čl. 133–136. ZOO.

68 „To znači da će se kod ugovora o građenju, pre svega, primeniti odredbe koje su posvećene izmeni cene kod ovog ugovora, ali one ne isključuju i opšte odredbe o klauzuli *rebus sic stantibus* koje će se primeniti u slučaju da su ispunjeni uslovi predviđeni tim odredbama.“ – Perović, S., 2001, *Predgovor – Osnovna koncepcija Zakona o obligacionim odnosima*, Beograd, Službeni list, str. 44.

69 Razmatrajući ovo pitanje, Cibulić smatra da argumenti kojima se opravdava ovakvo ograničenje slobode ugovaranja, iako zasnovani na osnovnim načelima obligacionog prava, ipak, po njegovom mišljenju, nisu dovoljno jaki da bi opravdali izdvajanje ugovora o građenju po ovom pitanju, te da suočen sa ovim ograničenjem slobode ugovaranja investitor mora da primenjuje različite taktike kako bi koliko-toliko očuvao fiksnu cenu građevinskih radova. Tako: Cibulić, D., 2011.

70 Kao na primer primopredaja izvršenih radova u našem pravu i preuzimanje u FIDIC-ovim modelima ugovora.

nadnacionalnih ugovornih instrumenata, to jest autonomnih izvora i (pojedinih) međunarodnih konvencija, a to je da se pojedine odredbe i instituti koji se, zbog razlika u pravnim sistemima, ne razumeju adekvatno ili ne postoje u nacionalnom pravnom sistemu tumače sa aspekta i stanovišta tog pravnog sistema, umesto da se pokuša autonomno tumačenje izvora koji ih sadrži.

Primena FIDIC-ovih ugovora kao poznatog i danas opšteprihvaćenog nadnacionalnog ugovornog rešenja i izvora za regulisanje različitih ugovora o građenju je znatno češća i šira u međunarodnom privrednom pravu nego u našem domaćem privrednom pravu (koje ima pomenute domaće izvore za ovaj posao). Na njihovoj primeni insistiraju multilateralne razvojne banke, zbog čega se oni sve češće primenjuju i u srpskoj poslovnoj praksi za regulisanje investicionih projekata i izvođenje radova koje finansiraju, odnosno kreditiraju ove banke. Tako su u domaćem trgovinskom pravu FIDIC-ovi opšti uslovi primenjeni, na primer, za: putni koridor X kroz Republiku Srbiju, postrojenje za prečišćavanje vode Makiš 2, rekonstrukciju Mosta slobode u Novom Sadu, novi most kod Beške, most preko Save na špicu Ade Ciganlije u Beogradu, kao i za pravno uređenje građenja nekoliko poslovnih zgrada i stambeno-poslovnih kompleksa na Novom Beogradu, pri čemu se ocenjuje da FIDIC-ovi uslovi predstavljaju kvalitetnu osnovu za ugovaranje izgradnje objekata i u Srbiji⁷¹, pa se može zaključiti da je primena FIDIC-ovih uslova u domaćem trgovinskom pravu, uprkos opisanim razlikama u odnosu na njega, prihvatljiva, moguća i da se očekuje da će biti sve češća.

Važna odlika FIDIC-ovih ugovora jeste karakterističan mehanizam rešavanja eventualnih sporova (tzv. odbori za sporove⁷²) koji podrazumeva kontinuirano praćenje sprovođenja projekta, što omogućava da se eventualni rizici i potencijalni problemi otkrivaju u ranim⁷³ fazama, zbog čega se i lakše prevazilaze tokom sprovođenja projekta.

Jedna od karakteristika FIDIC-ovih modela ugovora jeste da se na osnovu iskustava na projektima, aktuelne globalne građevinske prakse i primene u različitim pravnim sistemima, teži pripremi narednog izdanja kao unapređene verzije. Zato pojedine FIDIC-ove knjige imaju više izdanja, od kojih novija predstavljaju usavršene varijante (pri čemu stare verzije nisu automatski povučene iz upotrebe, već je saglasno interesovanju moguće koristiti i te varijante modela

71 Ivanišević, N., 2011, Primena FIDIC uslova u srpskoj praksi, referat izložen na Konferenciji *Ugovori o građenju u savremenoj međunarodnoj praksi*, održanoj 11. februara 2011. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

72 O Odborima za razmatranje/rešavanje sporova u našoj literaturi, vid. Knežević, G., Pavić, V., 2009, *Arbitraža i ADR*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 241–252; Stanivuković, M., 2015, Obavezno dejstvo odluke Odbora za rešavanje sporova (DAB-a) po Opštim uslovima FIDIC-a, *Pravni život*, 11, tom III, str. 191–205; Petrović, M., 2020, Odbor za razmatranje/rešavanje sporova: još jedna alternativa državnim sudovima, *Revija Kopaoničke škole prirodnog prava*, 2, str. 99–114; Đorđević, M., 2023, Rešavanje sporova iz ugovora o građenju, u: Živković, M., Lukić Radović, M. (ur.), 2023, *Savremeni problemi pravnog sistema Srbije: prilozi projektu 2022*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 89–103.

73 Na taj način se izbegava (nepotreban) zastoje u radovima, što je veoma važno jer ako usled spora dođe do toga da stanu radovi, u određenim situacijama već iz same činjenice da su radovi stali može nastati šteta koja bi dodatnim čekanjem na pokretanje mehanizma rešavanja spora bivala samo još veća.

ugovora). Naravno, činjenica da se novim izdanjima potpunije i preciznije uređuju sva pitanja i mogući rizici za očekivanu posledicu ima to da su nova izdanja značajno obimnija jer su ona obično ne samo izmenjena već i dopunjena, to jest proširena novim pravima i obavezama ugovornih strana, tako da su poneka aktuelna izdanja čak i doslovno duplo obimnija od njihovih prvih izdanja.

3.2. „KNJIGE“ FIDIC-OVIH USLOVA UGOVORA

Prepoznatljive i u praksi korišćene nazive, različiti FIDIC-ovi standardizovani modeli ugovora, odnosno uslovi ugovora dobili su po bojama korica knjiga⁷⁴ u kojima su objavljeni. Na taj način su boje, koje su svojstvene građevini, ušle i u pravnički svet ugovora o građenju koji inače odlikuju crna slova na belom papiru. Ovakav upliv boja nije zamutio potrebnu pravničku preciznost. Naprotiv, paleta FIDIC-ovih boja zajedno obrazuje transparentan i uređen sistem u kome se koriste ujednačena terminologija⁷⁵ i nazivi, kao i jasno uređuju procedure. Knjige standardizovanih modela ugovora se međusobno razlikuju prema vrsti i složenosti građevinskog investicionog projekta na koje se mogu primeniti i prema ulozi ugovornih strana na projektu, a novija izdanja naročito prema tome ko izrađuje projekat za konkretne radove. Struktura (sadržaja) svake od knjiga iz FIDIC-ovog *rainbow suite*-a je istovetna, odnosno ujednačena, jer postoji jezgro koje se ponavlja u svim knjigama, a same odredbe nisu iste. Zbog toga će poglavlja koja se ponavljaju u većini tih knjiga biti u osnovnom tekstu izložena samo kod crvene knjige.

Saglasno prethodno navedenom, u okviru FIDIC-ovog tradicionalnog spektra boja postoje:

1. *Crvena knjiga: uslovi ugovora o izgradnji* koja predstavlja opšte uslove za građevinske i ostale tehničke poslove (inženjerske radove) koje je projektovao investitor (naručilac). Prvo izdanje „nove“ crvene knjige je objavljeno 1999. godine,⁷⁶ a drugo 2017. godine čiji je prevod na srpski jezik (izdanje u Srbiji koje uporedo sadrži uslove na engleskom i srpskom jeziku) objavljen 2020. godine. Kao osnovne razloge zbog kojih je odlučeno da se objavi „nova“ crvena knjiga⁷⁷, a ne peto izdanje postojeće crvene knjige, navodi se: opredeljenje da se ukaže na novi pristup prema kome je podela ugovora izvršena prema tome ko je odgovoran za projekat, a ne koja je vrsta radova u pitanju, što je

74 O sadržini i kupovini svih FIDIC-ovih knjiga vid. http://www1.fidic.org/bookshop/default_contracts.asp.

75 Posebno je korisno što FIDIC-ovi opšti uslovi sadrže i određenje značenja upotrebljenih pojmova (definicije).

76 Treba reći da je stara crvena knjiga doživela četiri izdanja (prvo 1957. godine, a poslednje 1987. godine), kao i da se (iako je objavljena nova) još uvek može koristiti ukoliko ugovorne strane dogovore njenu primenu na ugovorni odnos. O „staroj“ crvenoj knjizi vid. Bunni, N., 2005, *The FIDIC Forms of Contract*, third edition, Oxford, Blackwell Publishing, pp. 1–48.

77 O novoj crvenoj knjizi vid. Glover, J., Hughes, S., Thomas, C., 2006, *Understanding the New FIDIC Red Book: A Clause-by-Clause Commentary*, Thomson, Sweet & Maxwell.

naglašeno i promenom u nazivu; želja da se izvrši određeno prilagođavanje pravnim sistemima evropskokontinentalnog prava, s obzirom na to da „stara“ crvena knjiga za osnov ima anglosaksonsko pravo; bolja sistematizacija, standardizacija⁷⁸ i pojednostavljenje jezika u cilju da se odredbe učine pristupačnijim i razumljivijim krajnjim korisnicima.⁷⁹ Crvena knjiga (opšti uslovi)⁸⁰, koja predstavlja najpoznatiju i najčešće korišćenu knjigu FIDIC-ovih uslova, sadrži sledeće delove: opšte odredbe; naručilac (investitor); rukovodilac izgradnje (inženjer); izvođač; imenovani (ili nominovani kako se ponegde označava) podizvođač; osoblje i radna snaga; postrojenje (oprema), materijali i kvalitet izrade; početak, kašnjenje (zastoji) i obustava radova; ispitivanja (testiranje) po završetku radova; preuzimanje radova od strane naručioca; odgovornost za nedostatke; određivanje obima radova (merenje) i njihova procena (vrednovanje); izmene i modifikacije (korekcije); ugovorena cena i plaćanje; raskid ugovora od strane naručioca; raskid od strane izvođača; rizik i odgovornost; osiguranje; viša sila; zahtevi, sporovi i arbitraža; prilog: Odbor za rešavanje sporova i aneks – pravila procedure. Osim opštih uslova, crvena knjiga sadrži smernice za pripremu posebnih uslova i aneksa – obrasce instrumenata obezbeđenja, kao i obrasce pisma ponude, pisma o prihvatanju ponude, ugovornog sporazuma i DAAB sporazuma.⁸¹

2. „Stara“ (tradicionalna) žuta knjiga: uslovi ugovora za elektro i mašinske radove, uključujući montažu na lokaciji, sa obrascima ponude i ugovora.⁸² Treće izdanje ovih uslova objavljeno je 1987. godine, a njihov prevod na srpski jezik 2011. godine.⁸³
3. „Nova“ žuta knjiga: uslovi ugovaranja za postrojenje i projektovanje – izgradnju (za elektro i mašinske radove i za građevinske i ostale tehničke

78 U smislu da su „nove“ knjige FIDIC-ovih uslova podeljene na 20 klauzula.

79 Pavić, D., 2011, FIDIC-ova „Crvena knjiga“ i razlike u „harmonizovanom“ izdanju (MDB izdanje), materijal sa Konferencije *Ugovori o građenju u savremenoj međunarodnoj praksi*, održane 11. februara 2011. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

80 O „novoj“ crvenoj knjizi vid. Bunni, N., 2005, pp. 503–550.

81 Za detaljniji sadržaj vid. <https://www.aces.rs/wp-content/uploads/2022/06/crvena-knjiga-preview.pdf>.

82 O tome vid. Bunni, N., 2005, pp. 463–470.

83 Reč je o revidiranom izdanju iz 2008. godine u kome su otklonjene tehničke greške i nepreciznosti u prevodu. Vid. <https://www.aces.rs/wp-content/uploads/2022/06/OLD-YELLOW-knjiga-skracena.pdf>. Prvi deo sadrži opšte uslove koji obuhvataju: definicije i tumačenja; rukovodilac izgradnje i njegov predstavnik; prenos i podugovaranje; ugovorna dokumentacija; obaveze izvođača; obaveze naručioca; radna snaga; kvalitet izrade i materijali; obustava radova, dopreme ili montaže; završetak; ispitivanje po završetku radova; preuzimanje radova; nedostaci posle preuzimanja radova; izmene; vlasništvo postrojenja; situacije i plaćanja; zahtevi; strane valute i devizni kursevi; namenski rezervisane sume; rizik i odgovornost; staranje o radovima i prenos rizika; šteta naneta imovini i povrede lica; ograničenja odgovornosti; osiguranje; viša sila; neizvršavanje obaveza; promene u ceni i zakonski propisi; carina; obaveštenja; sporovi i arbitraža; pravo i procedure. Drugi deo žute knjige sadrži posebne uslove, obrasce ponude i ugovora.

- radove po projektu izvođača), objavljena je 1999. godine.⁸⁴ Drugo izdanje nove žute knjige objavljeno je 2017. godine (reprintovano 2022. godine) i ono je objavljeno i u prevodu na srpski jezik.⁸⁵
4. *Narandžasta knjiga: uslovi ugovaranja za projektovanje – izgradnju po sistemu „ključ u ruke“* – sa obrascima ponude i ugovora i modelom FI-DIC uslova za imenovanje komisije za rešavanje sporova.⁸⁶
  5. *Bela knjiga: model ugovora o pružanju usluga između naručioca i konsultanta*. Poslednje peto izdanje iz 2017. godine prevedeno je na srpski jezik i objavljeno 2020. godine (dok je četvrto izdanje iz 2006. godine objavljeno na srpskom jeziku 2011. godine)⁸⁷.
  6. *Zlatna knjiga: uslovi ugovora za projektovanje, izgradnju i upravljanje projektima*. Zlatna knjiga je objavljena 2008. godine, a poslednje izdanje na srpskom jeziku 2011. godine.⁸⁸

84 O ovom izdanju žute knjige vid. Bunni, N., 2005, pp. 551–580.

85 Vid. <https://www.aces.rs/wp-content/uploads/2022/06/NEW-YELLOW-knjiga-skracena.pdf>. Ova knjiga obuhvata opšte uslove, savete, odnosno smernice za pripremu posebnih uslova, obrasce ponuda, ugovora i sporazuma o rešavanju sporova i namenjena je za elektrotehničke i mašinske radove i za građevinske i tehničke radove po projektu izvođača. Prvi deo „nove“ žute knjige čine opšti uslovi koji obuhvataju: opšte odredbe; naručilac; rukovodilac izgradnje; izvođač; projektovanje; osoblje i radna snaga; postrojenja, materijali i izrada; početak, zastoji i obustava; ispitivanje na završetku radova; prijem od strane naručioca; odgovornost za nedostatke; ispitivanja (provera) nakon završetka; izmene i korekcije; ugovorna cena i plaćanje; raskid ugovora od strane naručioca; obustava i raskid od strane izvođača; rizik i odgovornost; osiguranje; viša sila; zahtevi, sporovi i arbitraža i prilog (opšti uslovi sporazuma o rešavanju sporova). Drugi deo sadrži smernice za pripremu posebnih uslova.

86 O narandžastoj knjizi vid. Bunni, N., 2005, pp. 471–484. Opšti uslovi koji čine prvi deo ove knjige sadrže sledeće delove: ugovor; naručilac; predstavnik naručioca; izvođač; projekat; osoblje i radna snaga; postrojenja, materijali i izrada; početak radova, kašnjenje i obustava; ispitivanja (testiranje) po završetku radova; preuzimanje radova od strane naručioca; ispitivanja nakon završetka; odgovornost za nedostatke; ugovorna cena i plaćanje; izmene; neispunjenje obaveza od strane izvođača; neispunjenje obaveza od strane naručioca; rizik i odgovornost; osiguranje; viša sila; zahtevi, sporovi i arbitraža. Prevod na srpski jezik narandžaste knjige objavljen je 2011. godine. Vid. <https://www.aces.rs/wp-content/uploads/2022/06/ORANGE-knjiga-skracena.pdf>. Drugi deo narandžaste knjige sadrži smernice, odnosno vodič za pripremu posebnih uslova, obrasce tendera i ugovora, kao i uslova za izbor Odbora za rešavanje sporova.

87 Vid. <https://www.aces.rs/wp-content/uploads/2022/06/bela-knjiga-preview.pdf> i <https://www.aces.rs/wp-content/uploads/2022/06/WHITE-knjiga-Finale-CB-skraceno.pdf>. Opšti uslovi bele knjige sadrže sledeće delove: opšte odredbe; naručilac; konsultant; početak, završetak, izmene i raskid; plaćanje; odgovornosti; osiguranje; sporovi i arbitraža. Bela knjiga sadrži obrazac ugovora, posebne uslove, opšte uslove i priloge.

88 Vid. <http://www.aces.rs/wp-content/uploads/2018/06/GOLD-knjiga-skracena.pdf>. Prvi deo zlatne knjige čine opšti uslovi, koji sadrže različite delove pod sledećim nazivima: opšte odredbe; naručilac; predstavnik naručioca; izvođač; projektovanje; zaposleni i radna snaga; oprema, materijali i izrada; početak radova, završetak i program; projektovanje i izgradnja; eksploatacija i održavanje; testiranje; nedostaci; izmene i korekcije; ugovorna cena i plaćanje; raskid od strane naručioca; obustava i raskid od strane izvođača; podela rizika; izuzetni rizici; osiguranje; zahtevi, sporovi i arbitraža. Nakon opštih uslova, zlatna knjiga sadrži i specijalne odredbe, napomene u vezi sa pripremom tenderske dokumentacije, kao i obrasce ponude i ugovora.

7. *Zelena knjiga: kratka forma ugovora* (ugovor, opšti uslovi, pravila za rešavanje sporova, savetodavne napomene), koja je namenjena jednostavnijim radovima, to jest radovima manjeg obima i manje vrednosti za čiji je završetak potrebno kraće vreme. Peto izdanje zelene knjige objavljeno je 1999. godine, prevod na srpski jezik 2008. godine, a poslednje izdanje na našem jeziku je iz 2011. godine, u kome su u odnosu na prethodno otklonjene tehničke greške i nepreciznosti u prevodu.⁸⁹
8. *Ružičasta knjiga: uslovi ugovora o građenju za građevine i građevinske radove projektovane od strane naručioca – harmonizovano izdanje multilateralnih razvojnih banaka* (MDB⁹⁰), koja sadrži opšte uslove namenjene projektima koje finansiraju multilateralne razvojne banke, te predstavlja, u određenom smislu, posebno izdanje „nove“ crvene knjige⁹¹, a njegova posebnost se ogleda u tome što je prilagođeno potrebama ovih banaka. Ružičasta knjiga sadrži opšte uslove⁹², posebne uslove i primere obrazaca. Treće izdanje ružičaste knjige (iz 2010. godine) na srpskom jeziku objavljeno je 2017. godine.

Navedene knjige FIDIC-ovih uslova ugovora su prevedene i na srpski jezik i objavljene sa uporednim tekstom na srpskom i engleskom jeziku.⁹³ Osim navedenih FIDIC-ovih knjiga, objavljene su i:

9. *Srebrna knjiga*⁹⁴: *uslovi ugovora za EPC*⁹⁵/„ključ u ruke“ *projekte*, čije je drugo izdanje objavljeno 2017. godine, a dopunjeno izdanje 2022. godine;
10. *Plava knjiga: model ugovora za radove prokopavanja i nasipanja*.

89 Vid. <https://www.aces.rs/wp-content/uploads/2022/06/GREEN-knjiga-skracena.pdf>. Opšti uslovi zelene knjige sadrže sledeće delove: opšte odredbe; naručilac; predstavnik naručioca; izvođač; projektovanje od strane izvođača; odgovornost naručioca; rok za završetak radova; primopredaja; otklanjanje nedostataka; odstupanja (izmene) i zahtevi; ugovorna cena i plaćanje; neizvršenje obaveza; rizik i odgovornost; osiguranje; rešavanje sporova. Pored opštih uslova, zelena knjiga sadrži i posebne uslove, pravila za rešavanje sporova i savetodavne napomene.

90 MDB – Multilateral Development Banks. Kao banke učesnice koje su učestvovala u pripremi ružičaste knjige navedene su: Afrička razvojna banka, Azijska razvojna banka, Crnomorska banka za trgovinu i razvoj, Karipska razvojna banka, Razvojna banka Saveta Evrope, Evropska banka za obnovu i razvoj, Interamerička razvojna banka, Međunarodna banka za obnovu i razvoj (Svetska banka). Vid. <https://www.aces.rs/wp-content/uploads/2022/06/MDB-book-skracena.pdf>.

91 S obzirom na to da je nova crvena knjiga bila osnova prilikom sastavljanja ružičaste knjige.

92 Opšti uslovi ružičaste knjige sadrže: opšte odredbe; naručilac, inženjer; izvođač; imenovani podizvođači; osoblje i radna snaga; postrojenja, materijali i izrada; početak, kašnjenje i obustava; ispitivanja po završetku; preuzimanje od strane naručioca; odgovornost za nedostatke; merenje i vrednovanje; izmene i usklađenja; ugovorna cena i plaćanje; raskid od strane naručioca; obustava i raskid od strane izvođača; rizik i odgovornost; osiguranje; viša sila; zahtevi, sporovi i arbitraža.

93 Vid. <https://www.aces.rs/izdanja/>.

94 O srebrnoj knjizi vid. Bunni, N., 2005, pp. 581–598.

95 Engineering, Procurement and Construction.

Osim navedenih modela ugovora, u Srbiji je 2017. godine na našem jeziku objavljen i *Priručnik za medijatore u građevinarstvu*.⁹⁶

Danas se širom sveta, pa tako i u našoj zemlji, organizuju internacionalne⁹⁷ i lokalne obuke kako o FIDIC-ovim ugovorima (uopšteno), tako i posebne (specijalizovane) obuke o pojedinim knjigama.

4. ZAKLJUČAK

Međunarodne organizacije i udruženja značajno su doprineli razvoju tip-skih ugovora i standardizovanih modela ugovora koji danas predstavljaju često korišćene izvore formularnog prava. Primena takvih tipskih ugovora u međunarodnom poslovanja doprinosi standardizaciji poslovanja. U tom domenu, naročito je značajan rad Komisije UN za Evropu koja je stvarala ženevske tip-ske ugovore i opšte uslove. Kada je reč o poslovima građenja, tu se izdvajaju FIDIC-ovi ugovori koji aktuelno predstavljaju dominantan izvor regulisanja ove vrste ugovora širom sveta.

Nakon poređenja ženevskih tipskih ugovora i opštih uslova, s jedne strane, i FIDIC-ovih opštih uslova, s druge, može se uvideti da ženevski imaju veći broj modaliteta za istu vrstu ugovora i određenu vrstu robe, što je posledica činjenice da ženevski izvori u značajnom broju slučajeva u suštini predstavljaju tipske ugovore, a ne opšte uslove.

S druge strane, istovetna struktura FIDIC-ovih opštih uslova ugovora i njihova globalna primena širom sveta podrazumeva tipizaciju i primenu istih uslova ugovora kod svih međunarodnih građevinskih poslova, što bi, posmatrano pravnoteorijski, potencijalno moglo dovesti do toga da ugovarači ne predvide sva posebna rešenja za konkretan ugovor koji zaključuju, s obzirom na to da osobenost građevinskih poslova zahteva određenu specifičnost u uređivanju svakog posebnog posla, jer se u jednoj situaciji i na jednoj lokaciji mogu pojaviti rizici ili potrebe za dodatnim radovima, koji se prilikom realizacije iste vrste projekta na drugoj lokaciji neće javiti. To je, u najvećem broju slučajeva, posledica, na primer, sastava zemljišta na kome se izvode radovi, adekvatnog ispitivanja tla, mogućnosti pojave podzemnih voda, klimatskih uslova, fizičkog okruženja projekta i slično. Međutim, potencijalne potrebe za posebnim uređenjem kao odgovorom na upravo opisane praktične osobenosti moguće je pravnotehnički rešiti korišćenjem smernica za sastavljanje posebnih uslova ugovora, koje sadrže pojedinačne FIDIC-ove „knjige“, budući da se kroz posebne uslove odredbe

96 Priručnik je izdalo Udruženje inženjera i konsultanata Srbije, u saradnji sa Međunarodnom finansijskom korporacijom (IFC), kao deo njenog projekta čiji je cilj podrška razvoju alternativnog rešavanja sporova u građevinarstvu u Srbiji i u Bosni i Hercegovini, ali i kao deo šireg programa za podsticanje ARS-a u privrednom sektoru. Autori su Endi Grosman i Srđan Topalović.

97 U Srbiji se aktuelno organizuju četiri modula internacionalnih FIDIC obuka: (1) praktična upotreba FIDIC uslova ugovora, (2) upravljanje odštetnim zahtevima i rešavanje sporova po FIDIC uslovima ugovora, (3) razumevanje DAB-a, (4) upravljanje i administracija FIDIC ugovora.

opštih uslova mogu menjati, brisati i dopuniti. Na taj način se postiže fleksibilnost i omogućava primena FIDIC-ovih ugovora na najraznovrsnijim projektima, odnosno upodobljavanje potrebama svake konkretne situacije koju treba pravno urediti ugovorom i u skladu sa specifičnim okolnostima projekta.

Kada je reč o primeni tipskih ugovora i opštih uslova, naročito onih koje su kreirale međunarodne organizacije i udruženja, u domaćem nacionalnom pravu, s obzirom na to da se njihovo korišćenje za regulisanje ugovornih odnosa temelji na načelu autonomije volje, odnosno slobode ugovaranja, uz adekvatno poznavanje njihovih specifičnosti, treba imati u vidu i određena ograničenja, koja su u našem pravnom sistemu sadržana u Zakonu o obligacionim odnosima. Reč je o opštem ograničenju po kome su strane u obligacionim odnosima slobodne da svoje odnose urede po svojoj volji, u granicama prinudnih propisa, javnog poretka i dobrih običaja.⁹⁸

Prilagodavanje primene FIDIC-ovih opštih uslova ugovora ograničenjima u domaćem pravu može se vršiti kroz odredbe posebnih uslova ugovora, čije su smernice sadržane u „knjigama“ FIDIC-ovih uslova, zbog čega je potrebna posebna pažnja u slučaju ugovaranja primene FIDIC-ovih modela ugovora, kao i pravničko znanje o razlikama u odnosu na domaće pravo. Pri tome treba biti svestan prilikom razmatranja mogućih izvora uređenja ugovornog odnosa (ili modela ugovora) i pre potpisivanja ugovora da postoje razlike u pravnom režimu ugovora o građenju po domaćem pravu (ZOO) i FIDIC-ovih uslova ugovora, o kojima i pravnici i građevinska industrija treba da vode računa i da se sa njima blagovremeno upoznaju.

LITERATURA

1. Basedow, J., 2021, *EU Private Law: Anatomy of a Growing Legal Order*, Cambridge, Intersentia.
2. Biro, Z., u: Blagojević, B., Krulj, V. (redakt.), 1983, *Komentar Zakona o obligacionim odnosima II*, Beograd, Savremena administracija.
3. Bunn, N., 2005, *The FIDIC Forms of Contract*, third edition, Oxford, Blackwell Publishing.
4. Calliess, G-P., *Transnational Civil Regimes: Economic Globalisation and the Evolution of Commercial Law*, in: Gessner, V. (ed.), 2009, *Contractual Certainty in International Trade: Empirical Studies and Theoretical Debates on Institutional Support for Global Economic Exchanges*, Oxford and Portland, Hart Publishing, pp. 215–238.
5. Cibulić, D., 2011, *Pravna priroda člana 637. ZOO (odredba o nepromenljivosti cena) i odnos sa standardnim FIDIC ugovorima*, referat izložen na Konferenciji *Ugovori o građenju u savremenoj međunarodnoj praksi*, održanoj 11. februara 2011. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.
6. Dašić, D., 2007, *Principi internacionalne ekonomije*, Beograd, Fakultet za trgovinu i bankarstvo.
7. Dašić, D., 2003, *Diplomatija – Ekonomska multilateral i bilateral*, Beograd, Multidisciplinarni centar za podsticanje integracionih procesa i harmonizaciju prava.

98 Vid. član 10. ZOO.

8. Draškić, M., Stanivuković, M., 2005, *Ugovorno pravo međunarodne trgovine*, Beograd, Službeni list SCG.
9. Đorđević, M., Rešavanje sporova iz ugovora o građenju, u: Živković, M., Lukić Radović, M. (ur.), 2023, *Savremeni problemi pravnog sistema Srbije: prilozi projektu 2022*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 89–103.
10. Đurović, R., 2004, *Međunarodno privredno pravo*, Beograd, Savremena administracija.
11. Glover, J., Hughes, S., Thomas, C., 2006, *Understanding the New FIDIC Red Book: A Clause-by-Clause Commentary*, Thomson, Sweet & Maxwell.
12. Goldštajn, A., 1970, *Opći uvjeti poslovanja*, materijal za posleddiplomski studij iz privrednog prava, Zagreb, Pravni fakultet u Zagrebu.
13. Goldštajn, A., 1970, *Međunarodno trgovačko pravo*, Zagreb, Informator.
14. Grundmann, S., Grochowski, M. (eds.), 2021, *European Contract Law and the Creation of Norms*, Cambridge, Intersentia.
15. Heidemann, M., 2007, *Methodology of Uniform Contract Law*, Berlin, Heidelberg, Springer.
16. Ivanišević, N., 2011, *Primena FIDIC uslova u srpskoj praksi*, referat izložen na Konferenciji *Ugovori o građenju u savremenoj međunarodnoj praksi*, održanoj 11. februara 2011. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.
17. Jankovec, I., 1999, *Privredno pravo*, Beograd, Službeni list SRJ.
18. Jovičić, K., Vukadinović, S., 2010, Pravila za regulisanje međunarodne poslovne operacije, *Pravni život*, 11, tom III, str. 443–463.
19. Jovičić, K., Vukadinović, S., 2023, *Neizvršenje ugovora, odgovornost i naknada štete*, Beograd, Institut za uporedno pravo, dostupno na: <https://iup.rs/books/neizvršenje-ugovora-odgovornost-i-naknada-stete/>.
20. Knežević, G., Pavić, V., 2009, *Arbitraža i ADR*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
21. Knutson, R., Abraham, W., 2005, *FIDIC: An Analysis of International Construction Contracts*, The Hague, Kluwer Law International.
22. Mitrović, D. (gl. redakt.), 1982, *Leksikon prava međunarodnih privrednih odnosa*, Beograd, Savremena administracija.
23. Mitrović, D., Izvori prava i pravila koji regulišu međunarodnu trgovačku kupoprodaju, u: Mitrović, D., 2007, *Pravni opus, izbor iz radova 1957–2007*, Beograd, Službeni glasnik.
24. Mujezinović, S., 2011, Upotreba opštih, odnosno posebnih uslova FIDIC ugovora u Srbiji – ograničenja, teškoće i opasnosti, referat izložen na Konferenciji *Ugovori o građenju u savremenoj međunarodnoj praksi*, održanoj 11. februara 2011. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.
25. Paunović, M., 2011, Razvoj ugovorne prakse u poslovima izgradnje, referat izložen na Konferenciji *Ugovori o građenju u savremenoj međunarodnoj praksi*, održanoj 11. februara 2011. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.
26. Pavić, D., 2011, FIDIC-ova „Crvena knjiga“ i razlike u „harmonizovanom“ izdanju (MDB izdanje), materijal sa Konferencije *Ugovori o građenju u savremenoj međunarodnoj praksi*, održane 11. februara 2011. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.
27. Petrović, M., 2020, Odbor za razmatranje/rešavanje sporova: još jedna alternativa državnim sudovima, *Revija Kopaoničke škole prirodnog prava*, 2, str. 99–114.

28. Perović, S., 2001, *Predgovor – Osnovna koncepcija Zakona o obligacionim odnosima*, Beograd, Službeni list.
29. Popov, D., Doprinos prof. dr Borislava Blagojevića afirmaciji međunarodnog privrednog prava, u: Kovačević Kuštrimović, R., (ur.), 1997, *Borislav T. Blagojević*, Niš, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu – Institut za pravna i društvena istraživanja.
30. Rose-Ackerman, S., 2007, *Korupcija i vlast: uzroci, posledice i reforma*, Beograd, Službeni glasnik.
31. Rose-Ackerman, S. (ur.), 2008, *Ekonomija korupcije – Međunarodni zbornik*, Beograd, Službeni glasnik.
32. Stanivuković, M., Živković, M., 2010, *Međunarodno privatno pravo: opšti deo*, Beograd, Službeni glasnik.
33. Stanivuković, M., 2015, Obavezno dejstvo odluke Odbora za rešavanje sporova (DAB-a) po Opštim uslovima FIDIK-a, *Pravni život*, 11, tom III, str. 191–205.
34. Stanivuković, M., Adjudication as a preliminary step to arbitration: a case of first impression in Serbia, u: Ristivojević, B. (ur.), 2018, *Harmonizacija srpskog i mađarskog prava sa pravom Evropske unije*, Novi Sad, Pravni fakultet u Novom Sadu, str. 137–166.
35. Stefanović, Z., 2007, *Privredno ugovorno pravo*, Beograd, Službeni glasnik.
36. Stojiljković, V., 2003, *Međunarodno privredno pravo*, Beograd, IP Justinijan.
37. Vasiljević, M., 2004, *Poslovno pravo*, Beograd, Udruženje pravnika u privredi Srbije i Crne Gore.
38. Vukadinović, R., 2005, *Međunarodno poslovno pravo: opšti deo*, Kragujevac, Centar za pravo Evropske unije Pravnog fakulteta u Kragujevcu.
39. Vukadinović, S., 2019, *Opšti uslovi poslovanja u obligacionom i međunarodnom trgovinskom pravu: pojam, zaključenje, tipične klauzule i kontrola*, doktorska disertacija, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu.
40. Vukadinović, S., 2020, Adhezioni ugovori u francuskom pravu, *Strani pravni život*, 1, str. 5–15.
41. Vukadinović, S., 2020, Domašaj pravila *contra proferentem* u tumačenju opštih uslova ugovora, *Pravni zapisi*, 1, str. 141–172.
42. Vukadinović, S., 2021, Pravnoteorijske karakteristike i pravnodogmatski razvoj nemačkog prava opštih uslova poslovanja, *Strani pravni život*, 3, str. 343–359.
43. Vukadinović, S., Ugovorni i zakonski režim isključenja i ograničenja ugovorne odgovornosti, u: Petrović, Z., Čolović, V., Obradović, D. (ur.), 2022, *XXV Međunarodna naučna konferencija Prouzrokovanje štete, naknada štete i osiguranje*, Beograd, Institut za uporedno pravo, Udruženje za odštetno pravo, Pravosudna akademija, str. 95–108.

THE ROLE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS
AND ASSOCIATIONS IN THE DEVELOPMENT
OF STANDARD CONTRACT FORMS WITH
SPECIAL FOCUS TO FIDIC CONTRACTS

Slobodan Vukadinović

ABSTRACT

The paper firstly points to the organizational diversity of entities that create and prepare standard type contracts, such as companies, public companies, associations, as well as the state. Then the focus of the paper is shifted to international organizations and international associations that create these sources. International organizations and professional associations have contributed significantly to the development and affirmation of the use of standard and model contracts. In this regard, the paper particularly considered the work of the UN Commission for Europe which created the Geneva standard contracts and general terms and conditions, as well as FIDIC contracts that currently represent the standard and commonly used source for regulation of construction contracts around the world. The research is aimed at determining the reasons for the prevalence of the application of Geneva standard contracts and FIDIC contracts globally. The characteristics of FIDIC contracts and certain differences in relation to Serbian contract law are determined, *i.e.*, primarily differences and limitations in relation to the solutions contained in Serbian Law on Obligations.

Key words: international organizations, associations, UN Economic Commission for Europe, FIDIC, FIDIC contracts, construction contract, standard type contract, model contract, contract models.